

מדינה פלשתינית במדיניות ארצות-הברית

עזרה זהר

הסכמי שלום עם מדינת היהודים ובכך "יבטיחו" את קיומה של ישראל.

על מנת להבטיח נסיגה ישראלית מלאה, הפעילה ארצות-הברית לחץ בלתי פוסק על ישראל, כולל דרישה להימנעות מוחלטת מהקמת התנחלויות ביהודה ובשומרון (פרט לתקופת כהונתו של הנשיא רייגן) שהממשל ראה בהן "מכשול לשלום".

מן הדין לציין שמדיניות זו של ארצות-הברית עומדת בניגוד להחלטה 242 של מועצת הביטחון.¹ החלטה זו מדברת על לגיטימיות של שליטה ישראלית בכל השטחים שנפלו לידיה במלחמת ששת הימים, עד שיעשה שלום בין ישראל לשכנותיה וייקבעו "גבולות מוסכמים ובני הגנה". ההחלטה נוסחה על-ידי יוג'ין רוסטאו, ובמושג "גבולות מוסכמים ובני הגנה" כוונת המנסח למפה שנודעה לימים "מפת הפנטגון", שהמליצה להשאיר בידי ישראל את רוב שטחי יהודה ושומרון, חלקים מסיני וכן את כל רמת הגולן (קרי: השטח כפי שהיה בטרם נמסר אזור קוניטרה ב-1974 לסוריה). מפת מנימום השטחים שהוזמנה על-ידי הנשיא הוכנה על-ידי ראש המטות המשולבים, הגנרל וילר, ונמסרה לנשיא מיד עם גמר ביצועה, בשלהי יוני 1967. המפה נדונה בבית הלבן ב-29 בנובמבר באותה השנה, כלומר חמישה ימים לפני קבלת החלטה 242, והיתה, כאמור לעיל, בסיס להגדרתם של ה"גבולות בני הגנה" הנוכרים. אולם בהמשך התעלמו האמריקנים מממצאי הפנטגון, ובעקיפין הפרו למעשה את רוח הדברים של החלטה 242 עצמה, שהיתה אמורה להבטיח את ביטחונה של ישראל.²

כן התנגד הממשל בתוקף לבנייה יהודית באזורים החדשים בירושלים (ובתקופות מסוימות גם בשכונות היהודיות הוותיקות), ועמד על כך שלירושלים יהיה בהסדר הקבע "סטטוס מיוחד". ארצות-הברית לא הכירה בסיפוח של מה שמכונה "מזרח ירושלים" לישראל, לא הכירה בירושלים כבירת ישראל ולא הסכימה להעביר

הוועדה הממלכתית הבריטית (ועדת פיל) סיימה את עבודתה בשנת 1937 במסקנה שיש לחלק את הארץ לשתי מדינות, ערבית ויהודית. ברגוריון, בעדותו בפני הוועדה, תמך בחלוקה. מאז מלווה רעיון החלוקה, כלומר קיומה של מדינה ערבית בצדה של ישראל, את הדיונים וההצעות הסובבות סביב עתידה של מדינת ישראל. בהצעה המקורית של ועדת פיל סומן פרוזדור רחב, המתמשך משפת הים בתל-אביב מזרחה וכולל את ירושלים וסביבתה הקרובה. פרוזדור זה היה מיועד להיות "אזור בינלאומי", שהשליטה עליו לא תהיה בידי אף אחת משתי המדינות שהוועדה הציעה להקים.

ועדת האו"ם הגישה בשנת 1947 הצעה שלפיה תהייה שתי מדינות (בגבולות שונים מאלה שהציעה ועדת פיל), ובמקום מסדרון בינלאומי משפת הים עד מזרחית לירושלים, יהיה רק אזור מצומצם סביב ירושלים בשליטת האו"ם. העצרת הכללית של האו"ם סמכה את ידה על הצעה זו, ששימשה בסיס להחלטתה מיום 29 בנובמבר 1947.

מאז ועד היום מהווים שני רעיונות אלה בסיס למדיניותה של ארצות-הברית באזורנו. היא סתתה מהם רק לתקופה קצרה במרס-אפריל 1948, כאשר משרד-החוץ תמך ב"משטר נאמנות" בינלאומי כתחליף להקמת מדינה יהודית. ב-19 השנים (1949 עד 1967) שבהן שלטה ירדן ביהודה ובשומרון ומצרים – ברצועת עזה, ראתה בכך ושינגטון תחליף למדינה פלשתינית. אחרי שחרורם של חבלי ישי"ע בידי ישראל במלחמת ששת הימים, חזרה ארצות-הברית לשני הרעיונות הקודמים. אף שאלה לבשו ופשטו צורה ועלו בלבושים שונים, הרי ביסודו של דבר דבקו האמריקנים בעיקרון שיש להשיב את ישראל לגבולות 1949, עם תיקונים מזעריים, לאחר שמדינות ערב יכרתו

פרופ' עזרה זהר היה יועץ הסוכנות היהודית בנושאי התיישבות ביו"ש ובבקעת הירדן. ע"ז הוא חבר מועצת המערכת של נתיב ומשפך קבוע בכתב-העת.

¹ E.V. Rostow, Resolved, The New Republic, 21 October 1991.

² מפה שהזמין הנשיא ג'ונסון מן המטכ"ל האמריקני ונמסרה לו על-ידי גנרל וילר בשלהי יוני 1967. המפה נדונה ב-29 בנובמבר 1967, כלומר 5 ימים לפני קבלת החלטה 242.

לירושלים את השגרירות מתל-אביב, חרף לחצים כבדים ביותר ופניות חוזרות מאת הקונגרס האמריקני, ברוב כה מוחץ שדוגמתו לא זכור בשום נושא אחר.³

לגבי טיבה של המדינה הפלשתינית, האמריקנים האמינו בשנים הראשונות אחרי מלחמת ששת הימים שתהיה זו ירדן שתשוב לשלוט ב"גדה המערבית" של ממלכתה. אולם, בינתיים הפך אש"ף לארגון טרור בינלאומי ועמד בקשרים הדוקים עם ברית-המועצות. אש"ף (הארגון לשחרור פלשתינ) הוקם בשנת 1964 על-ידי עבדול נאצר, שהעמיד בראשו את אחמד שוקיירי. היה זה ארגון גג לאוסף הארגונים הפלשתיניים. בשנת 1969 השתלטו ערפאת וארגונו, פת"ח, על אש"ף. אך גם אחרי האירועים בירדן בקיץ ובסתיו 1970, ואף-על-פי שאש"ף הובס ו-20 אלף פלשתינים נטבחו בידי הלגיון בהוראה מפורשת של חוסיין המלך (שמצא לו הזדמנות טובה ללמד לקח את שונאו בנפש) לא חדלו האמריקנים (הרואים מאז ומעולם בחוסיין ילד טיפוחים, ובממלכתו – מעוז פרו-מערבי במזרח התיכון) לנהל מגעים עם ארגון הטרור. המגעים אמנם לא נשאו פרי מיד ולו בעליות ובירידות, אך הם שמרו על אש קטנה פוטנציאל של מדינה פלשתינית, אשר אם לא תתממש באמצעות ירדן, תיכון בבוא העת על-ידי אש"ף, שהוא בבחינת ארגון פלשתיני אותנטי.

ישראל התנגדה בכל תוקף לקשרים בין ארצות-הברית לאש"ף, מתוקף אינטרס קיומי שלה במאבקה עם ארגון טרור שנועד להחריב את מדינת היהודים, "אינטרס" שהיה בבחינת מובן מאליו באותם הימים. למותר לציין שבחשבוני ארוך חששה ישראל שמגעים עם אש"ף עלולים להביא למשא-ומתן על הקמת מדינה פלשתינית. בשל התנגדותה החריפה של ישראל, נוהלו המגעים בין משרד-החוץ האמריקני לאש"ף בסודיות רבה, וקיומם הוכחש פעמים רבות. בספטמבר 1975 מסר הנרי קיסינג'ר לישראל, בשמו של הנשיא פורד, התחייבות בכתב שארצות-הברית לא תנהל משא-ומתן עם אש"ף אלא "אם זה יכיר בזכותה של ישראל להתקיים ויקבל את החלטות האו"ם 242 ו-338". זה היה מסמך בעל חשיבות רבה לישראל, והוא ניתן אחרי הפצרות רבות וויתורים לא מבוטלים מצד ישראל.

אבל כפי שנהגה ארצות-הברית בתחומים אחרים, כך גם בעניין זה לא סברה שעליה להתחשב בהבטחותיה למדינה קטנה, גם אם היא בעלת-הברית הנאמנה היחידה שלה במזרח התיכון. שיחות סודיות עם אש"ף נערכו למעשה במשך כל השנים.⁵ אפיזודה ידועה בהקשר זה התחוללה ביולי 1979. הכוונה לפגישתו המתוכננת של אנדרו יאנג, נציגו של ממשל קרטר באו"ם, עם נציג אש"ף. אחרי הכחשות ותמרונים יצאה האמת לאור ויאנג פוטר.⁶ גם שלטון רייגן ניהל, בתחילת ימיו, משא-ומתן עם אש"ף, אך טען אחר כך שזה לא היה משא-ומתן אלא ניסיון לשכנע את הארגון לקבל את תנאיה של ארצות-הברית לניהול דיאלוג. חרף טיעון זה ברור שתמורת הסכמה של אש"ף לקבל את תנאיה של ארצות-הברית, הוצעו לו פיתויים מסוימים.⁷

אולם עוד קודם לכן חלו התפתחויות חשובות במעמדו של אש"ף. בוועידת פסגה של מדינות ערב שהתקיימה ברבאט ב-1974 הוכר אש"ף כנציג היחיד של הפלשתינים. באותה השנה הכירה העצרת הכללית של האו"ם ב"זכויות הבלתי ניתנות לערעור של הפלשתינים", מינתה את אש"ף

כנציג הפלשתיני והעניקה לו מעמד של משקיף (החלטות 3236 ו-3237).⁸ כעבור שנה, ב-1975, היו לאש"ף נציגויות ב-40 מדינות, וכעבור זמן לא רב הוגדל מספרן ל-105. במרס 1977 קרא הנשיא קרטר להקמת "בית לאומי" לפלשתינים.⁹ לאחר מכן הופעלו עליו, ככל הנראה, לחצים כבדים, וביולי 1977 "מיתן" דובר הבית הלבן את ההכרזה הקודמת בהסבר שבביטוי "בית לאומי" התכוון לישות הקשורה לירדן ולא ל"מדינה עצמאית".¹⁰ בהקשר זה מעניינת ההערה דלהלן של קרטר:

מעולם לא פגשתי מנהיג ערבי שבשיחות אישיות הביע איזו שהיא שאיפה להקמת מדינה פלשתינית עצמאית. אך בפומבי דורשים כולם מדינה פלשתינית עצמאית, משום שזהו הדבר שהתחייבו לו בפסגת רבאט. הנימה הדיפלומטית בשיחות אישיות נכונה הרבה יותר ממה שנוהגים לתאר בעיתונות.¹¹

בינתיים באה ועידת קמפ-דייוויד, שם הכריח הנשיא קרטר את בגין לחתום על "הזכויות הלגיטימיות של הפלשתינים", על "אוטונומיה", וכיוצא באלה. דברים אלה מעידים בבירור על עמדתה של ארצות-הברית ביחס לשטחי יש"ע, כפי שבאה לביטוי מפיו של הנשיא קרטר. הכללת ה"משטרה החזקה" שתקום באוטונומיה מעידה על כך שקרטר לא הבין את מהותה של האוטונומיה כ"אוטונומיה אישית", כפי שבגין רצה לראותה.

"הצהרת ונציה" של הקהילה האירופית, מיוני 1980, הדגישה את זכותם של הפלשתינים להגדרה עצמית ואת הצורך בשיתופם בתהליך השלום. ראש-הממשלה, מנחם בגין, יצא בשצף-קצף נגד ההצהרה. האמריקנים דחו גם הם את הצהרתה של הקהילה האירופית, והודיעו שהם עומדים על תנאיהם לשיתופו של אש"ף. עם זאת, יש רגליים לסברה שהאירופים התייעצו קודם לניסוח ההצהרה עם ארצות-הברית וקיבלו את ברכת הדרך מן הבית הלבן.¹²

ב-4 במרס 1988 שלח שר-החוץ האמריקני, ג'ורג' שולץ, מכתבים זהים ליצחק שמיר ולראשי-ממשלות מצרים, ירדן וסוריה. מכתב זה נודע אחר כך כ"יזמת שולץ".¹³

1. משא-ומתן על שלום כולל, שיספק ביטחון לכל מדינות האזור וידאג לזכויות הלגיטימיות של העם הפלשתיני.
2. ייצוג הפלשתינים במשלחת משותפת עם ירדן.
3. הסדר ביניים שיימשך 3 שנים.
4. המשא-ומתן להשגת המעמד הסופי ייפתח עוד לפני יישום הסכם הביניים וביצועו.
5. פתיחת המשא-ומתן בוועידה בינלאומית, בהזמנת מזכ"ל האו"ם ובהשתתפות החברות הקבועות במועצת הביטחון.
6. לוחזמינים מהיר ונוקשה: ועידה בינלאומית ב-15 באפריל 1988; התחלת המשא-ומתן על הסדר הביניים – ב-1 במאי, והתחלת המשא-ומתן על הסדר הקבע – בנובמבר-דצמבר 1988.
7. כל משא-ומתן בין ישראל לשכנותיה יתבסס על החלטות 242 ו-338. ההשתתפות בוועידה הבינלאומית תותנה בהתחייבות לא-אלימות משני הצדדים.

³ ב-8 בנובמבר 1995 (ימים ספורים לאחר רצח רבין), ביקש הקר נגד בושינגטון לחקק את חוק ירושלים המ-אוחדת תחת שלטון ישראל. ממשלת ישראל, בשייתוף-פעולה עם הני-שיא, טרפדה את החוק. ב-10 ביוני 1997, לכבוד השנה ה-30 לשחרורה של ירושלים, הוחק החוק הקובע שירושלים המאוחדת היא בירתו הנצחית של עם ישראל, וכי עד סוף מאי 1999 תעביר אליה ארצות-הברית את שגרירותה (The Jerusalem Embassy Act – Public Law 45-104). החל-טת הקונגרס נתקבלה באירונות מופגנת בממש-לת נתניהו, המשתדלת להמעית ככל האפשר בערכו. נתניהו עצמו, שהוזמן למושב החגיגי של שני בתי הקונגרס, לא הגיע.

⁴ גלבוע איתן, **ארצות-הברית-ישראל** (הוצ' משרד הביטחון, 1993), עמ' 152.

⁵ Los Angeles Times, 5 July 1981.

⁶ NY Times, 15 August 1979.

⁷ שם, 19.2.84.

⁸ גלבוע, עמ' 151.

⁹ שם, עמ' 152.

¹⁰ US Dep. of State Bull., 8 August, 1977 p. 176.

¹¹ Public papers of the President of the USA, Jimmy Carter, 1979 Washington Gov. Printing Office, Vol. 2, 1980.

¹² NY Times, 14 June 1980.

¹³ **ידיעות אחרונות**, 20.7.88.

היזמה נדחתה על-ידי הערבים (להוציא את מצרים) ועל-ידי ממשלת שמיר. יזמת שולץ הכילה יסודות מתכניתו של הנשיא רייגן משנת 1982, שבה דובר לראשונה על שיתוף של משלחת פלשתינית במשא-ומתן. אולם חשוב לציין שארצות-הברית התחשבה בהתנגדותה המוחלטת של ישראל למדינה פלשתינית ולשיתוף אש"ף, ולכן דובר על משלחת פלשתינית כחלק ממשלחת ירדן, ולא כגוף עצמאי. אף שאש"ף טרם הוכר רשמית, הרי ניתן לטעון כי בקמפ-דייויד נזרע זרע הפורענות של האינתיפאדה (דצמבר 1987). עם ההתפרעויות ברחבי ישיע חל כרסום בעמדת ארצות-הברית. בוועידת המפלגה הדמוקרטית שהתכנסה ביולי 1988 הוחלט לצדד ב"זכויות הפלשתינים להגדרה עצמית".¹⁴ צעד זה נעשה בלחצם של אנשי ג'קסון הפרו-ערביים, אך בכל זאת נכלל במצע המפלגה הדמוקרטית. הדבר היה ימים ספורים אחרי הודעתה של ירדן שהיא מתנתקת מן הגדה המערבית, במאי 1988.

לאור התפתחויות אלה הרגישה את עצמה המלי"פ (המועצה הלאומית הפלשתינית) חזקה במידה מספקת כדי להכריז בכנס ה-19 שלה, שנערך בתוניס בנובמבר 1988, על "עצמאות פלשתינית והקמת מדינה פלשתינית עצמאית בראשות ערפאת".¹⁵

בדצמבר 1988 חלה התפתחות משמעותית. ערפאת רצה לנאום בעצרת האו"ם, אך שר-החוץ האמריקני, ג'ורג' שולץ, סירב לתת לו אשרת כניסה לארצות-הברית. כתוצאה מכך הועברה העצרת לגינבה. ערפאת נאם שם נאום, שלא ניתן היה להבין ממנו בבירור אם הוא מקבל את תנאי האמריקנים להשתתפות במשא-ומתן או לא. למחרת, במסיבת עיתונאים שכונסה ב-14 בדצמבר 1988, נכשל אמנם במילות מפתח, אך דבריו פורשו על-ידי האמריקניים כעונים על דרישותיהם, ושולץ הודיע על חידוש הדיאלוג בין ממשלת ארצות-הברית לבין אש"ף.¹⁶

שלמה סלונים, בספרו *Jerusalem in America's Foreign Policy*, מפרש את צעד זה של שולץ:

מעשה זה, שהוא בבחינת סטייה רדיקלית מהמדיניות האנטי-טוריסטית של מנהל רייגן, נתפס בדרך כלל כמחווה פרידה של המנהל היוצא לטובת המנהל החדש, הנכנס. מנהל בוש היה מתקשה להתחיל בשיחות עם נציג של מה שכונה עד כה ארגון טרור. מאחר שאיש לא יכול היה לפקפק בדאגתו של מנהל רייגן לביטחונה של ישראל, היה זה קל הרבה יותר למנהל היוצא, מאשר למנהל החדש, להביא לשינוי מהפכני זה במדיניות החוץ האמריקנית.¹⁷

פירוש זה נתקבל על דעתם של רוב העיתונאים והמשקיפים. ואכן, זמן קצר אחרי היכנסו לתפקיד, במרס 1989, אמר הנשיא ג'ורג' בוש ש"ישראל חייבת להיכנס למשא-ומתן עם אש"ף".¹⁸

מקובל על הכול שיחסה של ארצות-הברית לישראל השתנה מאוד, באופן שהוגדר על-ידי רבים כ"קיצוני", עם עלייתו של ג'ורג' בוש לכס הנשיאות. שינוי זה נבע משתי סיבות: (א) התפוררותה של ברית-המועצות וקץ המלחמה הקרה, שביטויה המידי היה הפסקת הבחישה הסובייטית במזרח התיכון. בכך בא הקץ למעמדה המיוחד של ישראל כ"נכס אסטרטגי" במאבק עם "אימפריית הרשע"

הקומוניסטית; (ב) הגורם השני, המידי, היה כיבוש כויית בידי עירק, שעלול היה להיות תקדים לחיסולה של ערב הסעודית ולסכן את זרימת הנפט למערב.

המענה היה מבצע "סופת מדבר" (מלחמת המפרץ השנייה). במלחמה זו נזקקה ארצות-הברית לשיתוף-פעולה עם ארצות ערביות על מנת להעניק לגיטימציה למאבק בצדאם חוסיין. מצרים (שזכתה לשמיטת רובו של החוב החיצוני שלה, בסכום של 29 מיליארד דולרים, ובכך ניצלה מפשיטת-רגל), וסוריה (שזכתה בהזרמה של 3 מיליארד דולרים, שהוצאו על רכישת אמל"ח). סוריה אמנם שלחה יחידה סמלית, אך לא השתתפה כלל במלחמה, ומצרים לקחה חלק בפעולות מוגבלות בתוך כויית. מן הבחינה הערבית היתה ל"השתתפותן" במלחמה חשיבות מבחינתו של בית-המלוכה הסעודי, שעמד תחת התקפות קשות של הפונדמנטליסטים המקומיים, אשר האשימו את המלך שנתן לכופרים לדרוך על אדמתה (העובדה שהדבר נועד להציל את ערב הסעודית מגורלה של כויית לא נחשב בעיניהם). בוש נדרש, כמובן, לתת תגמול הולם לארצות הערביות שהיו את "הקואליציה", ומה מתאים יותר מאשר לשלם במטבע ישראלי? עדות לכך ניתן למצוא בדבריו של הגנרל שוורצקופף, עם פרידתו מן המדבר: "התרומה הגדולה ביותר לקראת שלום באזור זה, היא השכנת פתרון צודק לשאלה הפלשתינית".¹⁹

ברנט סקוקרופט, היועץ לביטחון לאומי של ג'ורג' בוש במלחמת המפרץ, קישר בין הניצחון האמריקני בעירק לבין ההצלחה לכנס את ועידת מדריד, שבה הוא רואה את אחד מפרותיה החשובים של מלחמת המפרץ.²⁰ גם מרטין אינדיק, לאחר שהתמנה לדסק המזרח התיכון במשרד-החוץ, טען כי ההצלחה במלחמת המפרץ סייעה לכינוס ועידת מדריד.²¹

הנשיא בוש הפעיל לחצים כבדים על יצחק שמיר להשתתף בוועידת שלום למזרח התיכון (ועידת מדריד) שבה ייקחו חלק מדינות ערב, רוסיה ואמריקה, ובה ייפתח המשא-ומתן לשלום. שמיר העמיד שלושה תנאים, שהתקבלו על דעת האמריקנים: שאש"ף לא ישתף, שלא תידון מדינה פלשתינית ושהמשא-ומתן לשלום לא יושתת על "שטחים תמורת שלום". אולם למותר לציין שהמציאות במדריד היתה שונה. המשלחת מיז"ש נפרדה עם הגיעה מהירדנים. אנשיה נסעו מיד לתוניס כדי לקבל הנחיות מערפאת. בנאום הפתיחה שלו אמר בוש: "אנו מתכוונים להשיג הסכם תוך 5 שנים. לאחר מכן שלטון-עצמי ארעי שיימשך 5 שנים, ואנו מאמינים שפשרה טריטוריאלית הכרחית למען השלום" (essential for peace).²²

הנשיא בוש, ושר-החוץ שלו ג'יימס בייקר, עשו כל שביכולתם כדי להפיל את שמיר. התקפות מילוליות וביטויי אי-שביעות רצון, דרישות לוותרים מפליגים, שימוש בלשון בלתי דיפלומטית ומניעת ה"ערביות" שביקש שמיר לקליטת עולי רוסיה ולכיסוי חלקי של נזקי מלחמת המפרץ, הביאו לבסוף להפלתו. אחרי הבחירות של 1992 התמנה יצחק רבין לראש-ממשלה בממשלת עבודה-מרצ. הוא העריך שבמשא-ומתן ישיר עם אש"ף יש לו סיכוי טוב יותר מאשר במשא-ומתן שיתנהל תחת תכתיב אמריקני, וכך בא לעולם "הסכם אוסלו". החל מהשלבים הראשונים והמוקדמים של הפעלת

¹⁴ NY Times, 20 July 1988.

¹⁵ ג'ורג' בוש, פוסט, 16.11.88.

¹⁶ הארץ, 14.12.88.

¹⁷ Slonim, Shlomo, *Jerusalem in America's Foreign Policy*, Kluwer Law Intern., 1998, p. 280.

¹⁸

¹⁹ NBC-TV, *Today*, 11 March 1991.

²⁰ הארץ, 12.11.98.

²¹ Middle East Insight, March-April 1998, p. 19.

²² Middle East Conference, 1991, מדריד, עמ' 719.

המפורסמות הוא שאין איש בכיר בסביבתו המידית של הנשיא היוצא בהכרזה פרובוקטיבית מבלי שזו נזומה, נשקלה ואושרה על ידי הנשיא עצמו, בבחינת התרגיל הידוע של "פקיד בכיר בפמליית הנשיא הצהיר כי..."

אחרי המפגש באחוזת ויי, יחד עם ההתקפות האוויריות של ארצות-הברית בעירק, חלה התקרבות של ממש בין הממשל האמריקני לבין ראשי הרשות. ערפאת הוזמן לבית הלבן והתקבל שם בכבוד השמור לראשי מדינה. פקידים בכירים ברשות הפלשתינית פירשו את ביקור הנשיא קלינטון בעזה בספטמבר 1998 (בכנס שבו "בוטלה", כביכול, האמנה הפלשתינית), כמעיד על שינוי מהפכני במדיניות האמריקנית במזרח התיכון.²⁸ בעיניהם נראה שארצות-הברית מתקדמת במהירות לקראת שיויון וניטרליות בין ישראל לפלשתינים. מחמוד עבאס, הוא אבו מאזן, ראש צוות המשאומתן הפלשתיני, אמר שדבריו של קלינטון היו בבחינת הכרה דה־פקטו במדינה פלשתינית.²⁹ כתב הניו־יורק טיימס שנכח במפגש, דיווח באותה הרוח.³⁰

בסיכום, נראה שארצות-הברית דבקה ברעיון חלוקתה של ארץ־ישראל ובהקמתה של מדינה פלשתינית, הרעיון ששימש נר לרגליה משנת 1947 לפחות. כמו בתחומים רבים אחרים במזרח התיכון, לא למדו האמריקנים דבר ולא שכחו דבר, חרף הכישלונות הבולטים במדיניותם באזור (גירוש השאה הפרסי, ברית בגדד, התמיכה בצדאם חוסיין, החיזור אחרי נאצר ולאחר מכן אחרי אסד, וזו רק רשימה חלקית של מעשי הכשל של וושינגטון במקומותינו³¹). בכך ממשיכים האמריקנים את דבקותם במדיניות מסוף שנות הארבעים, שבחלקה היא ירושה ממשרד־החוץ הבריטי משלהי מלחמת־העולם הראשונה. סכנותיה של מדינה פלשתינית לישראל ברורות וחמורות, והאמריקנים מודעים להן היטב. עם זאת, מוכנה ארצות-הברית להקריב את בעלת-הברית היחידה שיש לה באזור, שהיא מן הסתם מבעלות-הברית הנאמנות ביותר בעולם כולו.

לא יהיה זה מוגזם לומר שישראל שימשה משלט קדמי של הציוויליזציה המערבית, אשר חסם את דרכו של האימפריאליזם הסובייטי אל בארות הנפט ואל המאחזים האסטרטגיים במזרח התיכון. ללא מדינת ישראל, היו היום פני המזרח התיכון, ואולי אף פני ההיסטוריה של שלהי המאה העשרים, שונים לחלוטין. ישראל חזקה היא ערובה ליציבות המזרח התיכון ולקיומן של מדינות דוגמת ירדן ואף ערב הסעודית.

נהוג לתאר את מערכת היחסים בין ישראל לארצות-הברית כמערכת חד־סטרתית, שבה ישראל היא המקבלת. תיאור זה שגוי בעליל, והוא נובע מהעדר הבנה של מערך יחסים בין מדינות. מערך זה נעדר כל רכיב פילנטרופי, והוא כל כולו פועל־יוצא של אינטרס לאומי. אין מעצמה מעניקה סיוע למדינה קטנה אלא אם כן הדבר משתלם לה, קרי: משרת את יעדיה הגיאוגרפיים. מערך היחסים בין ישראל לארצות-הברית מצטיין מאז ומתמיד בתוך־העל. הסיוע שהגישה מדינת היהודים למעצמת־העל בימי המלחמה הקרה, אם לפרטו לדורשים עוברים לסוחר, עלה בשיעור נכבד על מה שישראל קיבלה במשך שנים.³² עד היום שואבת ארצות-הברית מישראל טכנולוגיות המצויות בחזית הפיתוח, שנועדו לשדה־הקרב העתידי, במחירים שוליים בהשוואה למחירי הפיתוח (הכושל, לא אחת)

הסכם אוסלו טען אש"ף שהוא צועד לקראת הכרזת מדינה, ואמנם עריכת בחירות, הקמת צבא (במסווה שקוף של "משטרה חזקה" על־פי ההגדרה עוד מימי הסכמי קמפ־דייוויד), משרדי ממשלה, נמל־תעופה, נמל וכל יתר הסידורים, הוכיחו בבירור שפניו לא לאוטונומיה, ובוודאי לא לאוטונומיה במסגרת שלטון ישראלי, אלא למדינה עצמאית. ראוי לציין שבהסכם אוסלו ("הצהרת עקרונות על הסדרי ביניים של ממשל עצמאי", מ-13 בספטמבר 1993) לא דובר על מדינה פלשתינית. נאמר שם, בסעיף 1, ש"יעדו של המשאומתן הישראלי-פלשתיני שבמסגרת תהליך השלום הנוכחי הנו, בין השאר, להקים רשות פלשתינית לתקופת ביניים שתכהן לתקופת מעבר שלא תעלה על חמש שנים, ואשר תוליך להסדר קבע המבוסס על החלטות מועצת הביטחון 242 ו-338". בתחילת ימי ממשלת רבין ופרס ביקשו השניים לעקוף את סוגיית המדינה הפלשתינית כדי לא להתנגש בהסכמה הלאומית שפסלה את כינונה באותם הימים. אולם התמיכה במדינה פלשתינית ברחוב הישראלי הלכה וגברה, ופרס התבטא בגלוי בעד כינונה בימי שלטונו לאחר רצח רבין. נתניהו, לאחר עלותו על כס ראש־הממשלה, הצהיר חגיגית (בוועידת הליכוד) תוך שהוא מרים את קולו ודופק על השולחן: "אתם תתעוררו כל בוקר ותראו שמדינה פלשתינית לא קמה".

גם הממשל האמריקני לא סמך את ידו רשמית על הקמתה של מדינה פלשתינית, לפחות לא בגלוי, אלא אם כן יוסכם עליה במשאומתן על הסדר הקבע, שטרם הוחל בו. בדוח מעקב תקופתי שהגיש הממשל האמריקני לקונגרס ב-12 בינואר 1997, על מנת לקבל אישור להמשך הדיאלוג עם אש"ף ואישור הסיוע הכספי לרשות הפלשתינית, נאמר בין היתר ש"רטרוריקה פלשתינית חוזרת ונשנית על 'מדינה פלשתינית שבירתה ירושלים' היא הצהרת עמדה בלבד ואינה בגדר 'צעדי המשנה את מעמדה של ירושלים'.²³ כדי לא לתת תירוץ לישראל להפסיק את השיחות, שידלו ארצות-הברית והאירופים את ערפאת "לא להכריז ב-4 במאי" (יום סיומן של 5 שנות תקופת המעבר). אלא שמתוך הלאו נשמע גם ההן. לא אמרו לו לא להכריז, אלא אמרו "לא ב-4 במאי 1999". מכאן, שבתאריך אחר כן, מה עוד שיש להניח שתמורת הדרשה מערפאת לדחות את ההכרזה, זה דרש – וקיבל – תמורה הולמת.²⁴

אולם סימנים שונים והתבטאויות בלתי־ישירות אינם משאירים ספק שעמדתה של ארצות-הברית היום קרובה לעמדה הערבית יותר מאשר לעמדת ישראל. דוגמה מאלפת היא שמדלין אולברייט, שרת החוץ האמריקנית, לא התביישה לומר לנתניהו שיעשה פשרה ויציל את תהליך השלום ו"יעזור לשקם את מהימנותה של ארצות-הברית בעיני העולם הערבי".²⁵ ארצות-הברית הבטיחה "to deliver to Israel" ואינה מתכוונת לתת לנתניהו למנוע זאת.

ביטוי שהוא מעבר להתבטאויות עקיפות וללחצים הקשים נגד ישראל (קלינטון): "אני בהליך הכנה של החלטות קשות"²⁶ היו דבריה של אשת הנשיא, הגבי הילרי קלינטון. בתחילת מאי 1998 אמרה הגברת הראשונה, שאינה מסתירה את שאיפותיה הפוליטיות, שלדעתה יהיה זה לטובת המזרח התיכון בטווח רחוק שפלשתין תהיה מדינה שתקבל על עצמה את האחריות לרווחת תושביה. לאחר הסערה שקמה, הוסיפה גבי קלינטון שזו, כמובן, דעתה האישית בלבד.²⁷ אולם, מן

²³ הארץ, 20.3.97.

²⁴ שם, 11.2.99.

²⁵ שם, 4.9.98.

²⁶ NY Times, 21 January 1998.

²⁷ NY Times, 7 May 1998.

²⁸ נתיב, 1/99, יומן מדיני.

²⁹ MEMRI, 4 February 1999.

³⁰ NY Times, 15 December 1998.

³¹ עזרה זהר, פילגש במזרח התיכון (הוצ' דביר, 1994, עמ' 104-112).

³²שם, עמ' 141-147.

³³דוגמה אחת מני רבות היא פרויקט ה"חץ". עלותו של פרויקט זה לארצות-הברית בשעת כתיבת שורות אלה (מרס 1999) היא כ-400 מיליון דולרים. עלות פרויקט ה-THAAD, נכון לעכשיו, היא 3.2 מיליארד דולרים. מבחינה טכ-נולוגית גרידא, ה"חץ" הוא הצלחה מרשימה. ה-THAAD הוא כישלון גמור (ראה טילים בלי-סטיים – איום ומענה, אריה סתיו, עורך [הוצ' ידיעות אחרונות, 1998], מבוא, עמ' כ"ה) דעמה (כת).

³⁴J. Miller & W.J. Broad, NY Times, 22 January 1999.

³⁵מפלגת העבודה הכניסה למצעה ב-25 אפריל 1996 החלטה על מדינה פלשתינית: NY Times, 26 April 1996.

³⁶הארץ, 18.6.93.

³⁷מיכל פומרנץ, "אמנת הגנה הדדית עם ארצות-הברית: עובדות מול אשליה", נתיב 95/3, עמ' 49.

³⁸הארץ, 30.10.98.

הפלשתיניי, וכיוצא בזה. כיום השלים חלק גדול מן הממסד הפוליטי עם הקמתה של מדינה פלשתינית, ולולא עמדה שאלת ירושלים למכשול³⁵ ייתכן שפתרון זה היה מתקבל על דעת כולם. ההישענות על ארצות-הברית תביא בסופו של דבר לכך שישראל "תפוצה" על-ידי ערבויות אמריקניות, ערבויות שעל-פי החוקה האמריקנית לא יכולה להיות להן כל משמעות.^{37,36} סימן ראשון לבנניזציה של ישראל ניתן לראות בהסכמת נתניהו בהסכם אחוות ויי: ה-CIA יהיה הגורם היחיד(!) שיקבע אם הרשות הפלשתינית מקיימת את התחייבויותיה או לא. ה-CIA אינו חייב כלל להראות לישראל את ממצאיו. אלה יישלחו ישירות למשרד-החוץ בווינגטון, וזה יודיע מה פסק השופט.³⁸

אם לא יחול מפנה מהפכני במדיניותה של ישראל, מפנה שאינו נראה היום באופק בהעדר כוח פוליטי שיהיה מסוגל למנוע את הקמתה של מדינה פלשתינית, תקום ישות ריבונית ערבית בפאתי תל-אביב וכפר-סבא, באר-שבע ועפולה. תלותה של ישראל המסורסת בארצות-הברית תלך ותגדל, ועמה הסכנה לאבדן אינטרסים לאומיים חיוניים ביותר. לא נראה שיש בצמרת מקבלי ההחלטות של ישראל מי שמבין, קל וחומר שמוכן להתמודד, עם עובדות חמורות אלה ■

בארצות-הברית עצמה.³³ יתר על כן, ארצות-הברית צפויה (לדברי הנשיא קלינטון עצמו) לסכנה חמורה מאין כמוה בתחילת שנות האלפיים, קרי: הטרור הקונוונציונלי.³⁴ ישראל, המפתחת שורה של תשובות בנושא זה ומקדימה את שאר העולם, ולו בשל פוטנציאל האיום עליה, היא בעלת-ברית שחשיבותה אינה נופלת, ואולי אף עולה, על מעמדה בימי המלחמה הקרה. להיבט זה יש להוסיף את שיתוף-הפעולה האסטרטגי הנרקם בין ישראל ותורכיה, שאליו עשויות להצטרף גם אירן בשוך המהפכה האיסלמית, וכן הודו. ציר מעין זה יוכל להיות כוח רב חשיבות, ולנטרל את האיום הרה האסון של הגמוניה מוסלמית באזור. אולם לעומת כל אלה מבכר הבית הלבן רווחים טקטיים מדומים וקצרי טווח, הנושאים בחובם כישלונות אסטרטגיים חמורים מכל שידעה המדיניות האמריקנית במזרח התיכון.

★

אין ספק שישראל אשמה בחלק בלתי מבוטל של כישלונות הממשל בווינגטון. ישראל יצאה למלחמת ששת הימים ללא הגדרת מטרות, ומאז לא יזמה פתרונות חיוביים, נתנה ידה להכרה ב"זכויות הלגיטימיות של העם

מה הטעם ברצונם הטוב של חצי מיליון יהודים אם בתמורה נקבל את שנאתם של 80 מיליון ערבים היושבים על מחצית עתודות הנפט בעולם?
גיימס בייקר (המצטט את בוז'ן)